معرفی کتاب

«از دریچه نقد»

کتابی از پیر نقادی

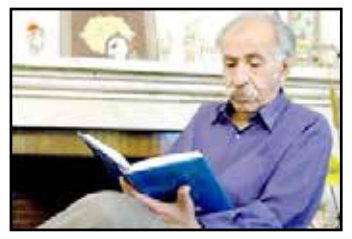

دوره پنج جلدی «از دریچـــه نقد»، مجموعه مقالات عبدالعلی دســت‌غیب اســت که شامل گزیده‌ای از مقاله‌هایی اســت که از سال ۱۳۳۷ به بعد، یعنی در دهه‌های ۳۰ تا پایان دهه ۸۰ نوشته و بیشتر آن‌ها در مجله‌ها و روزنامه‌های فردوسی، نگین، پیام نوین، چیستا، کیهان فرهنگی، ادبیات داستانی، جام‌جم، همشهری، انتخاب و... چاپ‌شده و اکنون با ویرایشی جدید، یکجا منتشر شده است. این مقاله‌ها در زمینه‌های انتقادی داستان و شعر معاصر، نظریه‌های ادبی و هنری و آثار بزرگان سخن کهن پارسی به رشـــته تحریر درآمده و روشنگری گوشه‌های ناشناخته ادب کهن و معاصر ایران را در آماج خود داشته است. مقاله‌های این کتاب متنوع است؛ عبدالعلی دســت‌غیب در جایی کتاب‌های شعر و داستان را نقد کرده و در جایی به سنجش آثار بزرگان ادب کهن پارسی دست برده است و در جایی دیگر از نظریه‌های فلسفی و ادبی سخن گفته است.

عبدالعلی دست‌غیب در سال ۱۳۱۰ در شیراز به دنیا آمد و پس از اخذ دیپلم به تهـــران آمد و در رشته فلســـفه و علوم تربیتی در دانشسرای عالی تهران به تحصیل پرداخت. عبدالعلی دست‌غیب یکی از معدود اندیشمندانی است که با کارنامه‌ای درخشان و پربار در تمامی حوزه‌های ادبی حضوری چشمگیر، مستمر و جدی داشته است. همچنین جامعیت این منتقد ادبی، حافظه قوی، تســـلط بر زبان‌های دیگر، نواندیشـــی، ذهن خلاق و رعایت آداب نقد باعث شـــده تا تمامی جریان‌های ادبی بر آثار و توانایی‌هایش صحه بگذارند. و اگر چه در ابتدا داستان‌نویسی به شـــوه مدرن آن را آغاز می‌کند، اما پس از مـــدت کوتاهی به گفته خـــودش، بنا به روحیات و علایقش آگاهانه نوشتن داستان را کنار می‌نهد و نوشتن نقد بر آثار نویسندگان و شاعران معاصر و تحلیل آثار کهن و ترجمه نمایشنامه‌هایی را می‌آغازد. ورود عبدالعلی دســـت‌غیب به حیطه نقد در زمانه و شرایطی اتفاق می‌افتد که نقد ادبی در ایران به‌عنوان یک علم مســـتقل و البته کارآمد تلقی نمی‌شد و از سوی دیگر نویسندگان و شاعران روی خوشی به منقدان نشان نمی‌دادند و اثربخشی کار منتقدان حرفه‌ای را در بهبود آثارشان درنیافته بودند، بنابراین ورود به این حیطه، پرخطر می‌نمود و به دانشی درخور نیاز داشت. مجموعه پنج جلدی از دریچه نقد ســـیر تکاملی نوع دیدگاه و اندیشه عبدالعلی دســـت‌غیب طی نیم قرن است که کم و بیش بر بســـیاری از آثار مهم و هنوز چالش‌برانگیز ادبیات که بسیاری از نویســـندگان دوره‌های بعد را تحت تأثیر خود دارند، نقدهای مفصلی نوشـــته است که می‌توانند برای محققان ادبی و نویسندگان و منتقدان حرفه‌ای امروزه مفید واقع شـــوند. این دوره پنج جلدی را خانه کتاب منتشر کرده است. در مجلد اول معرفی و بیوگرافی مختصری از عبدالعلی دست‌غیب، مروری بر پیشـــینه نقد معاصر ایران و گفت‌وگوی سید علی کاشـــفی خوانساری، مریم سادات کوشه و محسن فرجی با این پیشکسوت نقد آمده است. سپس عبدالعلی دست‌غیب به تعریف دانش نقد، هرمنوتیک و گســـتره نقد ادبی و آغاز و وضعیت نقد می‌پردازد. ترتیب نقدها با نقدی بر رمان «چشم‌هایش» بزرگ آغاز می‌شود، اما به‌طور کلی از آثار جمالزاده به بعد را در برمی‌گیرند. عبدالعلی دست‌غیب در این نقدها ابتدا به بیوگرافی مختصری از نویسندگان و مروری بر دیگر آثار آن‌ها می‌پردازد و سپس بدون سوگیری و دخالت سلیقه شخصی به تحلیل چنـــد و چون داســـتان‌ها و البته حضور نویسنده در متن دست می‌یازد. او نگاهی فلسفی به ادبیات دارد و زبان انتقادی‌اش صریح و روشن است و بر خلاف منتقدان امروزی تمام دلایلش را با استناد به متن می‌آورد.

گام به گام به‌سوی اقلیت‌کشی

و گام آخر؛ هولوکاست

گفت‌وگو با مهدی تدینی، مترجم و پژوهشگر تاریخ‌نگاری

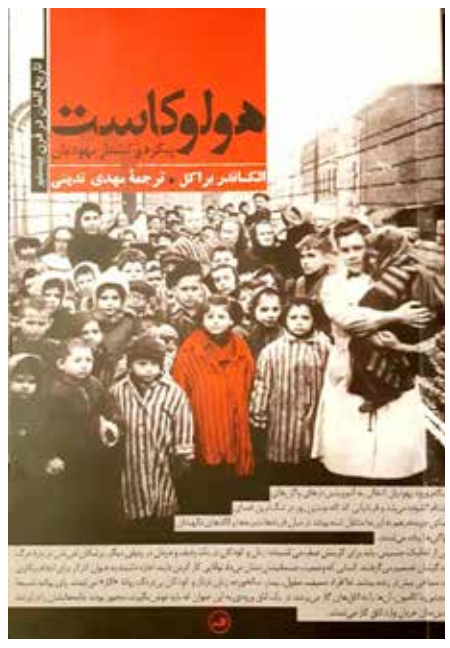

افسانه فرقدان - روزنامه‌نگار

کتاب هولوکاست (پیگرد و کشتار یهودیان) کتابی در حوزه جامعه‌شناسی و از مجموعه کتاب‌های «تاریخ آلمان در قرن بیستم»، تألیف الکساندر براکل و ترجمه مهدی تدینی اســـت که نشر ثالث منتشر کرده است. مهدی تدینی، دکتـــرای تاریخ‌نـــگاری دارد و مترجم زبان آلمانی و پژوهشـــگر تاریخ‌نگاری اســـت و تاکنون کتاب‌هایـــی در حوزه فاشیسم‌شناســـی ترجمه کرده است. درباره کتاب از زبان مترجم می‌خوانیم؛

«این نخستین کتابی است که فرآیند کشـــتار یهودیان را در دوره رایش سوم جزء به جزء از ابتدا تا انتها شرح می‌دهد. تاکنون هیچ کتابی به فارســـی وجود نداشته است که فرآیند کشتار را با اعداد و ارقام و به گونه‌ای روایی و آماری شرح دهد. کتاب از پیدایش یهودی‌ستیزی آغاز می‌شود که خاســـتگاه‌هایی، ابتدا دینی و بعد اجتماعی داشت، به ابزاری سیاسی و در نهایت به یکی از مؤلفه‌های همیشـــگی ایدئولـــوژی ناســـیونال سوسیالیستی (نازیسم) بدل شد. درواقع کتاب فرآیندی را شـــرح می‌دهد که از یهودی‌ستیزی به یهودی‌کشی رسید؛ این گـــذار آنی و بی‌واســـطه نبود؛ بلکه یهودی‌ســـتیزی گام به گام رادیکال‌تر و به حذف یهودیان از حیات اقتصادی و بعد حیات اجتماعی آلمان منجر شد و درنهایت با شـــروع جنگ و در اتحاد با شـــوروی، حذف فیزیکـــی یهودیان اروپای شـــرقی و بعد اروپای مرکزی و بخشی از اروپای غربی که تحت اشغال آلمان بود، آغاز شد. کتاب به مهمترین پرســـش‌های مطرح درباره مســـئله یهود کشـــی می‌پردازد و افزون بر آن به دیگر کشـــتارهای جمعی رخ داده در آن سال‌ها نیز اشـــاره می‌کند؛ از جمله «کولی‌کشی» و کشتار بیماران لاعلاج و بیماران روانی. کتاب شـــرح می‌دهد که اتاق‌های گاز چگونه ساخته شدند، به کشتارها و تیرباران‌های جمعی اشاره می‌کند و نظـــام اردوگاهـــی را با مثال آشویتس شرح می‌دهد، کنش متقابلی که درواقع موتور کشـــتار را روشن نگه می‌داشـــت. گردآوری ایـــن موضوع گســـترده در یک کتاب، کار دشواری است و به گمانم دکتر آلکساندر براکل از پس آن به‌خوبی برآمده است. این کتاب با رعایت قوانیـــن کپی‌رایت و همکاری ناشر آلمانی (انتشـــارات ببرا) در ایران منتشر شده است و در چارچوب مجموعه کتاب‌های در حال ترجمه «تاریخ آلمان در قرن بیستم» قرار می‌گیرد. در پایان من کتاب را تقدیم کرده‌ام به پسربچه‌ای یهودی که هیچ کـــس از مرگش باخبر نشد».

■ آیا می‌توانیم این کتاب را در حوزه جامعه‌شناسی بگنجانیم؟

هولوکاســـت یکی از اتفاقات مهیب و تأثیرگذار قرن بیســـتم است و حتی می‌توانیم بگوییم یکـــی از رخدادهای بی‌مانند دوران مـــدرن در نوع خودش اســـت. هولوکاست همیشـــه موضوع جامعه‌شناسی‌های مختلف بوده است، یعنی کسانی که درباره هولوکاست کار کرده‌اند، غالبا جامعه‌شـــناس هستند تا این که سیاســـی کار باشـــند. البته هولوکاست موضوع بسیار گسترده‌ای است که هر اندیشمندی از زاویه خاصی به آن نگریســـته اســـت. تاریخ‌دانان و نظریه‌پردازان علوم سیاسی به شکلی دیگر و جامعه‌شناسان به گونه‌ای دیگر و حتی هنرمندان نگاهـــی دیگر به آن داشته‌اند. از این جهت احساس می‌کردم که ما نیاز داریم از خود هولوکاست روایت کاملی داشته باشـــیم. زیرا تا به‌حال در ایران کتابی که خود هولوکاست را تفسیر کند و نه این که درباره‌اش توضیح دهد، نداشته‌ایم.

■ ما در ایـــران چنین کتابی نداشـــتیم یا در تمام جوامع دنیا چنین روایتی نبوده‌است؟

در دنیـــا صدها کتاب بـــه زبان‌های مختلف درباره هولوکاست منتشر شده است. در زبان فارسی کتابی که به خود هولوکاست، یعنی فرآیند تعقیب و کشتار یهودیان در زمان رایش سوم پرداخته باشد، نداشـــته‌ایم. من هنوز نمی‌توانم بگویم این به‌خاطر کم‌کاری مترجمان و محققان ما بوده یا این که دلسردی از چاپ کتاب وجود داشته است. نمی‌توانم باقطعیت چیزی بگویم.

همیشـــه حساســـیت‌هایی درباره موضوع هولوکاست بوده، اما نباید وارد بازی سیاسی شـــویم. ما به کتابی نیاز داشتیم که فرآیند هولوکاست را از صفر تا صد توضیح دهد. یعنـــی از زمانی که این پدیده یـــک ایده نظـــری در قالب یهودی‌ستیزی بوده و حتی از زمانی که تازه شـــکل گرفته بود و بعد تبدیل به ایدئولوژی و بعـــد ایدئولوژی حکومتی شد و در زمان جنگ دوم جهانی به مرحله عمل درآمد. من کتابی در انتشارات کویر ترجمه و منتشر کردم به نام «آشوویتس یکتا؟ ارنست نولته و یورگن هابرماس و ۲۵ سال دعوای تاریخ‌نگاران» که آن هم اولین کتاب درباره دعوای تاریخ‌نگاران و مجادله پردامنه‌ای است که در آلمان سال ۱۹۸۶ بین نولته، تاریخدان و متفکر آلمانی و هابرماس، فیلسوف اجتماعی شـــکل گرفت. این دعوا بر سر تفسیر یهودی‌کشی و هولوکاست بود. درواقع دعوا بر سر این نبود که هولوکاست اتفاق افتاده یا نه، بلکه بر سر چرایی رخ دادن آن بود؛ این که از هولوکاست چه می‌فهمیم و در تاریخ چه جایگاهی دارد؟ بنابراین هولوکاســـت در بین نظریه‌پـــردازان و تاریخ‌دانان اجتماعی تبدیل به موضوع داغ اجتماعی می‌شـــود. در جریان این دعوای تاریخ‌نـــگاران، خیل عظیمی از متفکرین و نویســـندگان، فیلسوفان و روزنامه‌نگاران در آلمـــان در دو جبهه قرار گرفتند؛ گروهی طرفدار هابرماس و گروهی طرفدار نولته. نتیجه این دعوای عظیم شکل گرفتن صدها کتاب و هزاران مقاله و چندین و چند مناظره تلویزیونی و رادیویی بـــود که هنوز هم تنور این دعوا داغ است. هنگام ترجمه کتاب آشویتس یکتا؟، مسئله من این بود که هولوکاســـت را تفسیر کنیم. در مجموعه «تاریخ آلمان در قرن بیستم» که من روی آن کار می‌کنم، مجلدی به نام «جمهوری وایمار» است که به تاریخ آلمان از سال ۱۹۱۸ تا ۱۹۳۳ می‌پردازد. جمهوری وایمار بـــرای نظریه‌پردازان بســـیار چالش‌برانگیز بـــود، زیرا یک جمهوری درگیر معضلاتی می‌شود و از دل آن معضلات به یک‌باره هیتلر بیرون می‌آید و جهان را زیـــر و زبر می‌کند. ما اکنون در جهان پـــس از جنگ جهانی دوم زندگی می‌کنیم، یعنی هنوز متأثر از آن دوران هستیم و البته همه جهان از آن تأثیر گرفته است. پس باید ببینیم که در تاریخ اجتماعی جمهوری وایمار چه اتفاقی افتاد که این اتفاق بزرگ از دل آن زاییده شد. بنابراین برای این که ببینیم هولوکاست چرا رخ داد، اول باید ببینیم در تاریخ اجتماعی آن زمان و مکان مشخص چه اتفاقی افتاده است. اکنون اطلاعات درباره هولوکاست بسیار سطحی است. درواقع هولوکاست یک فرآیند و ماشین کشتار اســـت و این کتاب، اولین کتاب روایت خود هولوکاست است.

پدیده‌ای داریم به نام «پوگروم» که از زبان روسی است، یعنی آشوب علیه اقلیت‌ها، به‌ویژه یهودیان. در روسیه، آلمان و اروپای شرقی لیست بلندبالایی از پوگروم وجود دارد، اما ما هیچ‌وقت در ایـــران چنین پدیده‌ای نداشته‌ایم. ایران همواره پناهـــگاه یهودیان بوده و هرگز نسبت به آن‌ها تعدی نداشته‌ایم. ما پدیده‌ای داریم به نام «پوگروم» که از زبان روسی است، یعنی آشوب علیه اقلیت‌ها، به‌ویژه یهودیان. در این پدیده مردم یک شهر یا یک روســـتا به یک‌باره به‌صورت خودجوش دچار خشم و انزجار می‌شدند و به خانه اقلیت‌هـــا حمله می‌کردند. در روســـیه، آلمان و اروپای شرقی لیست بلندبالایـــی از پوگروم وجـــود دارد، اما ما هیچ‌وقت در ایـــران چنین پدیده‌ای نداشته‌ایم.

■ آلکساندر براکل یهودی است؟

خیر. براکل تاریخ‌شـــناس اروپای شرقی است و خودش یهودی نیست و البته در جریان ترجمه این کتاب به زبان فارسی هست.

■ تفاوت این کتاب با کتاب‌های دیگر درباره رخداد هولوکاســـت چیست؟

تفاوت این کتاب این است که از زاویه دید مجریان و عاملان به قضیه نگاه کرده اســـت، یعنی تمرکز روایت بر مجریان اســـت؛ این که ایده یهودی‌ستیزی از کجا شـــکل گرفت و آن‌ها چه‌طور آن را تبدیل به ایدئولـــوژی حکومتی کردند و چه کســـانی تصمیم‌گیرنده بودند و ماشین کشـــتار چه‌طور شکل گرفت. بنابراین فرآیند جامعی از انواع کشتار را نشان می‌دهد. درواقع نویسنده از مبانی نظری شروع کرده، یعنی تقابل مسیحیت و یهودیت. مسیحیان همیشه یهودیان را قاتل مســـیح می‌دانســـتند و معتقد بودند که کاهنان یهودی مسیح یعنی پسر خدا را به صلیب کشـــیده‌اند و این جنایتی نابخشودنی در بین مسیحیان بوده اســـت. پس این یک نزاع تاریخی اســـت. بنابراین پس از قرون وســـطی یهودیان تبدیل به یک اجتماع بســـته شدند و اقتصاد خاصی در میان یهودیان شـــکل گرفت، جـــدای از اقتصاد کل جامعه. در دوران جدید ایدئولوژی‌های جدیدی شکل گرفت؛ ایده‌آلیست‌ها، سوسیالیســـت‌ها، محافظـــه‌کاران و غیـــره... معضـــلات اجتماعی نفرت از یهودیـــان را به ایدئولـــوژی تبدیل کرد که در شـــکل مدرنش هـــر کدام میزانـــی از یهودی‌ســـتیزی را در خود داشتند. نویسنده توضیح می‌دهد که چه‌طور یهودی‌ســـتیزی در ناسیونال سوسیالیست ابعاد گسترده‌ای پیدا کرد و فرآیند گام به گام حذف یهودیان اتفاق می‌افتد که اوج آن با شروع جنگ جهانی به دستگاه عظیم کشتار ختم می‌شود. کشتار اس‌اس و نظام اردوگاهی را توضیح و ساختار آشـــوویتس را شرح می‌دهد و بعد به مسائل حاشـــیه‌ای می‌پردازد؛ مانند این که آلمانی‌ها با چه ترفندهای دیپلماتیکـــی یهودیان را از سراســـر دنیا جمع‌آوری می‌کردنـــد. بنابراین کتاب از بخش نظری شـــروع می‌کند و یهودی‌ســـتیزی را به‌عنوان بخشی از ایدئولوژی شرح می‌دهد و سخت‌گیری گام به گام قوانیـــن را روایت می‌کند که چه‌طور ابتدا فعالیت شغلی آن‌ها ممنوع و بعد فعالیت اقتصادی آن‌ها محدود شد، ارتباطات خانوادگی و قوانین اجتماعی و ازدواج با یهودیان و حتی داشتن کارگر و کارفرمای یهودی ممنوع شد و نظام پیشرفته یهودی‌ستیزی شکل گرفت. بخش آخر کتاب به ایـــن می‌پردازد که آلمانی‌ها یعنی شـــهروندان و سربازان آلمانی تا چه میـــزان از این واقعه باخبر بودند و چه واکنشـــی داشتند. ما موارد زیادی از نسل‌کشی در تاریخ داریم؛ هابرماس معتقد است که هولوکاست را نباید با هیچ پدیده‌ای قیاس کنیم، اما ارنست نولته معتقد اســـت تا چیزی را مقایسه نکنیم بـــه یکتا بودنش پـــی نمی‌بریم و نباید بـــا کنار گذاشـــتن آن از قیاس، آن را مقدس کرد. ارنســـت نولته مثال «گولاک» را می‌آورد؛ «کولاک‌کشی» در گولاک روسیه اتفاق می‌افتد؛ یعنی زمین‌ملاک‌ها تصرف می‌شود و به اردوگاه فرستاده می‌شـــوند، اما روی کاغذ آنان همچنان بورژوا هستند، این فرق می‌کند با پدیده یهودی‌ستیزی زیرا یهودیت در خون یهودی‌هاســـت و نقاب یهودیت به هیچ‌وجه از آن‌ها ســـلب نمی‌شود و نمی‌توانند تغییر موقعیت دهند.

اگر گروهی (آلمانی‌ها) زمانی در گوشه‌ای از جهان یهودیان را کشتند، کاری غیرانسانی بوده، اما این هیچ‌کدام از رفتارهای بی‌شرمانه اسرائیل را توجیه نمی‌کند. به همین دلیل اگر گروهی در اسرائیل از هولوکاست برای پیشبرد اهدافشان استفاده می‌کنند، دلیلی ندارد ما این ماجرا را نادیده بگیریم

معرفی فصلنامه

«حرفه: هنرمند»؛ فصلی جامع در هنر تصویری

آبان مصدق

فصلنامه «حرفه: هنرمند» در تابستان ۱۳۸۱ زاده شد تا خلاف مجله‌ها و فصلنامه‌های دیگر که یا تلفیقی از ادبیات و هنر بودند یا تنها بـــه ادبیات می‌پرداختنـــد، به هنرهای تصویری اختصاص یابد و در سه بخش حرفه: عکاس، حرفه: نقاش و حرفه: هنرمند تثبیت شـــد. اگر چه شماره‌هایی نیز به گرافیک، گرافیک معاصر ایران، عکاســـی معاصر ایران، تبلیغات، تصویرســـازی، مهاجرت، نشـــر و مطبوعات و... پرداخته اســـت. حرفه: هنرمند طی ۱۶ سال تلاش کرده تا نگاهی آزاد، حرفه‌ای و تحلیلی به هنر تصویری داشته باشد تا بتواند هنر وارداتی و هنر کهن و مراحل تغییر و تلفیق با هنر غرب را واکاود و دریچه‌های نوینی به روی اندیشه‌های مترقی و پیشرو و درون قالب‌بندی‌های کهنه و نخ‌نماشده بگشاید. حرفه: هنرمند بر آن بود تا مسیری اختصاصی را طی و فقدان کتابی به‌روز در باب هنرهای تصویری را جبران کند. حرفه: هنرمند، از همان ابتدا با گام‌هایی حرفه‌ای و به دور از هیاهو و با طمأنینه کارش را آغازید و تلاشـــش بـــه دور از هر گونه سوگیری و تحکم عقاید و پافشاری بود. مبنای مقالات این فصلنامه بر تحلیل و چندصدایی بودن نظرات گوناگون است تا این اتفاق نو بتواند همچنان نو و منحصر به فرد باقی بماند. شمارگان حرفه: هنرمند بر اساس الگوهای هنر مدرن و سیر تحول هنرهای تصویری تدوین شده است تا حرفه: هنرمند را به کتاب فصلی جامع در هنر تصویری بدل کند. بنابراین دو بخش به مقالاتی در باب هنر عکاسی و نقاشی می‌پردازد و در بخشی دیگر نیز نمایشگاه‌ها و گالری‌ها و اتفاقات روز مرتبط با آن‌ها را وامی‌کاود تا بتواند به نوعی به نقدی فرهنگی دست یازد و چالش‌ها و کش‌وقوس‌های میان جامعه و هنر تصویری را به نقد بگـــذارد و رویدادهـــای هنری را نقادانـــه بنگرد و همچنین از کنار حوادث تأثیرگذار هنری بی‌اعتنا گذر نکرده باشد و در نهایت رد جریانات اجتماعی و اقتصادی و سیاسی را در برخی رویدادهای هنری بگیرد و مخاطب را به رویکردی عمیق‌تر نســـبت به جریانات هنری وادارد. حرفه: هنرمند با مدیر مسئولی ایمان افسریان و همراهی گروهی از هنرمندان حرفه‌ای اکنون به شماره ۷۰ خود رسیده است.